

Милош М. Ковачевић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет

УДК 821.163.41.08-31 Драгић Л.
Оригинални научни рад
Примљен: 8. новембар 2017.
Прихваћен: 23. новембар 2017.

СПЕЦИФИЧНИ ПОСТУПЦИ ПРЕРЕГИСТРАЦИЈЕ У РОМАНУ *КУКАВИЧЈА ПИЛАД* ЛАБУДА ДРАГИЋА

Апстракт: У раду¹ са даје анализа романа *Кукавичја пилад* Лабуда Драгића из аспекта пререгистрације као стилистичког поступка. Поступак пререгистрације подразумева прилагођавање функција некњижевних функционалних стилова (научног, разговорног, административног, публицистичког) и/или његових подстилова и жанрова уметничкој и естетској функцији књижевног дјела. Код Драгића се пререгистрација своди само на превођење разговорног стила у књижевноуметнички стил, односно на употребу разговорног стила и језика као интегралног дијела језика књижевног дјела, односно језика књижевности. У раду су дати сви нараторски поступци пререгистрације разговорног, односно дијалекатског језика у језик књижевног текста Драгићевог.

Кључне ријечи: Лабуд Драгић, стилистика, пререгистрација, разговорни функционални стил, дијалекат, књижевноуметнички стил, хибридни језик.

Тема романа *Кукавичја пилад* Лабуда Драгића јесу догађаји везани за комитски покрет у Црној Гори током Првог свјетског рата и непосредно по његовом окончању. То није аутентични комитски покрет који је у Црној Гори настао 1916. године, као вид устаничке гериле против аустроугарске окупације земље, по одласку краља Николе у емиграцију. У питању је комитски покрет настао последице формирања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, који чини једна црногорска сепаратистичко-терористичка формација, која „каља” угледно комитско име, иза којег стоји облик традиционалног црногорског одбрамбеног четовања. Том покрету је циљ да најбруталнијим средствима покуша да организује побуну народа и врати на пријесто одбјеглог старог краља. Зато није ни чудо да се условно роман *Кукавичја пилад* може

¹ Рад је урађен у оквиру пројекта 178014: „Динамика структура савременог српског језика”, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

подијелити на два дијела, с тим да први чини прича о старом краљу и његовом владању, а други прича о комитима и њиховим злодјелима. Јединство тих двију прича осликава, како то примјећује Д. Бабић (2016: XVI–XVII), „полом у бићу народа”, који „најбоље се види у рушењу вековног реда и неписаних закона на којима је почивала породица”. А распад историјски утемељеног типа црногорске породице приказује се кроз распад породице Башовић. Њу чини петорица браће, од којих је сваки на свој начин изгубљен у времену одметничког комитског четовања, и антитрадиционалног и антисрпског дјеловања. А ту је и њихова мајка Јаглика, оличење мучеништва и жртвовања, прожета бригом за породицу. Кућу разара Милутин, „који се придружује комитској чети у Гаети и постаје њен најкрвавији члан, лупеж и злочинац без задршке. Оно што је комитски одметнички покрет у историји Црне Горе, то је Милутин, Мујо, у породици Башовић – `кукавичје пиле`, несрећа и срамота. Због тога је он фокус и покретач приповедања, болна мисао породице и приповедача” (Бабић 2016: XVII).

„Све поетичке одлике, идеје и естетске вредности романа *Кукавичја њилаг* имају” – вели Д. Бабић – „своју основу у богатом и сочном језику, у којем се амалгамира архаична лексика више дијалекатских варијанти из Црне Горе са лексиком из различитих слојева савременог српског језика. Драгићев језик обједињује прошло и садашње, појединца и заједницу, човека и природу, што је пандан схватању `историје за неуге`, као интегративног духовног простора у којем се одвија вечни дијалог живих и мртвих. Драгић је писац чија поетика почива на `поверењу у језик` – у његове изражајне моћи и унутрашњу лепоту. Језик је жива ризница у којој се чувају слике трајања једне заједнице: навике, светиње, заблуде, етичке норме – душа народа. У том етру настају и чувају се подвизи, завети, налози предака и захтеви свакодневице. Певају се песме и склапају приче. Кад се ослободе сви потенцијали језика, онда он, сам по себи, `потказује живот` и унутрашњи свет оног кроз кога пролази. Такав однос према језику налазимо и у ранијим Драгићевим делима, а у роману *Кукавичја њилаг* видимо његову највишу уметничку реализацију. Драгићев језик је широк и слојевит, у њему је оживљено лексичко богатство народних говора, које би, само по себи, издвојено и сређено, представљало драгоцену лексиколошку грађу. У структури романа ти оживљени лексички слојеви представљају, на плану форме, важно средство у реализацији основне пишчеве замисли: да завичај о којем пише представи као јединство људи, природе, догађаја, историје – сливених у његовом доживљају и сећању. Тако је језик надрастао функцију пуког саопштавања и постао духовни простор повезивања дезинтегрисане стварности, различитих времена, расутих породица, располућеног бића и историје Црне Горе” (Бабић 2016: XXIV–XXV).

И заиста: језик Драгићев у овом роману готово је уникатан. Та уникатност се не заснива толико на честој и по употреби, међу осталим језичким јединицама, доминантној савременој и архаичној дијалекатској лексици из

различитих црногорских говора, него по мјесту и улози те лексике у структури цијелог романа. На њеном умјетничко-естетском активирању.

Између 728 књига из плавог Кола Српске књижевне задруге – а 728. управо је Драгићев роман *Кукавичја њилаг* – по језику, не по структури језика, него по његовој умјетничкој „творби”, умјетничкој „претворби”, Драгићевом је роману најближи роман Радована Белог Марковића *Пушњикова циљана* (Бели Марковић 2015), а сљедствено и доминантне језичко-стилске карактеристике прозе Белог Марковића уопште².

По којој је то језичко-стилској особини тако близак овај роман Лабу да Драгића са наведеним романом, или са прозом уопште, Радована Белог Марковића? По специфичној стилској пререгистрацији, која за резултат има специфичан језик књижевности, језик тешко подводив под стандардни, а још теже под дијалекатски; језик тешко подводив под окриље било ког функционалног стила, посебно књижевноумјетничког. Једном ријечју, *хибридни језик* као језик књижевности *sui generis*. Ако је језик Радована Белог Марковића тотални хибридни језик, с тешко ухватљивим границама учешћа других „језика” или стилова, потпуна хармонизација у поетске сврхе интерферентних различитих језичких идиома, и (функционалних) стилова, онда је језик Драгићев *јошово хибридни језик*, у коме се ипак могу, мада тешко, диференцирати идиоматске и функционалностилске компоненте, које се интегришу у недвосмислену поетску структуру.

Да је којим случајем Драгићев, као и роман Радована Белог Марковића, био попуњен Задругином Колу до половине 20. вијека, па чак и петнаестак година касније (све до Белићеве смрти) – он без сумње не би у Колу био објављен. До тих 60-тих година, по Новаковићевом и Белићевом схватању језика књижевности као књижевног језика, доминирао је нормативни књижевни језик (в. о томе опширно Ковачевић 2017: 45–54), са ауторским као примарним типом говора, оствареним или у непрекинутим микро или макродискурсима, или у ауторским дидаскалијама или конферансама уз управни говор.

Друга је половина 20. вијека, међутим, код Срба донијела битно друкчији поглед на однос књижевног језика и језика књижевности (в. Ковачевић 2017: 54–64). Посебно још с „открићем” поступка пререгистрације 90-тих година 20. вијека. А поступци *пререгистрације* својствени су једино књижевноумјетничком стилу, односно језику књижевности. „Књижевноумјетнички текст се, наиме, и на макростилистичком, што ће рећи на плану књижевноумјетничког стила као цјелине, од свих других функционалних стилова разликује по једној врло значајној, само њему иманентној особини

² Књижевно-умјетничке особине романа *Пушњикова циљана* Радована Белог Марковића освјетљава чак 16 аутора у посебном зборнику посвећеном управо том роману (Несторовић, Лакићевић (ред.) 2016), док су доминантне језичко-стилске особине Бели Марковићеве прозе освјетљене у опширној студији М. Ковачевића (2015: 121–182).

– по поступку *пререјистрације*. Термин *пререјистрација* (енг. *reregistration*), настао у англостилистици (Картер, Неш 1990), изведен је преко термина регистар, који у англистичкој литератури одговара у словенском свијету распострањеном термину функционални стил. Под термином *пререјистрација* подразумијева се могућност употребе било ког функционалног стила, односно регистра, у књижевноумјетничком тексту. Поступак пререјистрације³ подразумијева прилагођавање функција некњижевних функционалних стилова (научног, разговорног, административног, публицистичког) и/или његових подстилова и жанрова умјетничкој и естетској функцији књижевног дјела. Постајући дио књижевноумјетничког текста, небелетристички функционални стилови и/или њихови жанрови повинују се умјетничкој као основној функцији књижевности, постајући интегрални елементи језика књижевности, односно сам језик књижевности. Укључењем некњижевних функционалних стилова у књижевни, ти стилови мијењају своју основну функцију, усложњавајући структуру и значење самога књижевноумјетничког текста. Преузети некњижевни елементи у књижевноумјетничком тексту добијају нове карактеристике проширујући његов семантички и стилистички потенцијал. Такав пререјистрацијом усложњен књижевноумјетнички текст постаје репрезентант језика у цјелини, али не језика заснованог на комуникативној, него језика с поетском као примарном језичком функцијом. Пререјистрација функционалних стилова, подстилова жанрова или њихових елемената представља заправо белетризацију („покњижевњење”) некњижевних елемената или поступака, с тим да се под *белетризацијом* разумију процеси и разлози употребе некњижевноумјетничких стилова, жанрова или њихових елемената у књижевноумјетничке сврхе.

А први степен белетризације реализује се употребом разговорног стила или разговорног језика представљеног формама управног говора у књижевноумјетничком тексту. Код Драгића је то не само један него и једини пререјистрациони поступак који доводи до хибридизације језика његовог романа. Термин *хибридни језик* темељимо на Бахтиновом термину *хибридна конструкција*, дајући му шире значење. „Хибридном конструкцијом” – вели Бахтин – „називамо исказ који по својим граматичким (синтаксичким) и композиционим обележјима припада једном говорнику, али у којем су стварно помешана два исказа, два говорна манира, два стила, два `језика`, два смисаона и два вредносна видокруга” (Бахтин 1989: 63). А та конструкција настаје најчешће тако што је у неуправном као препричаном туђем говору писац неке елементе пренио дословно из управног говора, које је ортографски, а заправо графостилемски, потцртао употребом наводника, као својеврсним формалним показатељем `ограде` властитог од говора јунака. Тиме је он направио граматички *хибридну конструкцију* неуправног говора, језички не дозвољавајући успостављање оштре

³ О коме смо опширно говорили у: Ковачевић 2016: 5–32.

границе између неуправног и управног говора. То уплитање `изворних` елемената управног у неуправни говор показује пишчево умијеће у остваривању „разнолике игре говора, њихово узајамно заплъускивање и њихово узајамно заражавање” (Бахтин 1989: 80).

Сва би се пререгистрација по својим последицама могла подвести под *хибридизацију језика књижевности*. А код Драгића, као и уопште у књижевном тексту, како смо већ напоменули, пререгистрација је најочљивија у превођењу разговорног стила у књижевноумјетнички стил, односно у употреби разговорног стила и језика као интегралног дијела језика књижевног дјела, односно језика књижевности. Разговорни стил као компонента књижевноумјетничког стила најчешће се код Драгића остварује у синтаксичкој форми управног говора.

Управни или директни говор представља дословно репродуковани говор некога лица изражен самосталном – простом, независнословеном или зависнословеном – комуникативном реченицом или исказом, а уведен је у текст ауторским ријечима. С обзиром на нужне структурне компоненте, управни говор је увијек бинарна синтаксичка јединица, чији су конституенти: а) говор лика („неаутора”) као смисаони центар и б) говор аутора као компонента преко које се говор лика уводи у текст. Говор лика као туђи говор ортографски се маркира у писаном тексту, јер се од ауторске компоненте преко које се уводи у текст одваја или цртом или наводницима. Ауторска компонента као пратилачки текст аутора уз туђи пренесени говор назива се *ауторска дигаскалија* или *конферанса*, а њена је основна комуникативна улога да идентификује говорника пренесеног туђег говора, па зато њен граматички центар по правилу заузимају глаголи типа *verba dicendi* (Ковачевић 2012: 15–16).

Управни говор са својим нужним компонентама – са цитираним говором лика и конферансом – Драгић у роману *Кукавичија њилаг* реализује на два ортографска начина: 1) стављајући туђи говор, говор лика, под наводнике или пак 2) исписујући туђи говор курзивом, док потпуно изостаје маркирање управног говора цртом умјесто наводника:

(1) „Остави Ерцеговину, то је и тако твоје”, кажу да му је рекао бечки ћесар, „што да крвари твој народ? Нека га, кад је Бог дао да се затекао у Ћесаревини, биће му боље у палати неголи у крочињари. Нека учи стране језике, савремене плесове и музику и нека се просвјетује! И нека путује по свијету. То му све наше царство омогућава и свугдје отвара врата. Ево, и Америка зове и отвара врата широм. А вашем оцу, ако му је до проширења краљевине – ено Скадар. То је, како кажете, ваше од старине!” (4)⁴

⁴ Број у загради иза примјера означава страницу романа *Кукавичија њилаг* на којој се цитирани текст налази.

„Е, барем се нагледао машина и свакаквије чуда у ћесаревини”, наруга се онај Прашчевић што је донио новчаницу.

„Е боме јес! Дошо је само кост и кожа”, потврди Тодор. „Видо се задуго, али никад више није био онај који је отишо. Ђе да вјерујеш Шваби и Турчину, мајка ти прежалосна!” (150) и сл.

(2) Доктор Новиков са Цетиња гледао га је [Кајицу] и дивио се његовој грађи и снази и томе чуду, да је претеко. *Он сад мора имаиши визију*, казао је доктор. *Слушајте ја. Он сад види у даљину. У будућности.* (21); Ништа не ишту. *Не иреба нам, кажу.* (94); *Има ли комииа?* Питали су набусити жандари. (178) и сл.

У форми ортографски маркираног управног говора Драгић у роману *Кукавичја иллаг* не даје само елементе разговорног језика него „цитира” и све друге типове извора. Друкчије речено, сви цитаторски елементи који се не могу подвести под реплике дијалога у тексту романа пишу се курзивно, какав је нпр. случај са исписом Краљевог прогласа:

(3) Жељан да учврсти новопроглашену краљевину и спријечи одлазак млађег живља у Америку, Краљ је издао проглас и објавио јавне радове на путу Луково – Шавник; даље би се, током времена, пробио пут који би Шавник спојио с Језерима, а даље са водом Таром и прекотарским крајем – све до Таслице и тамо ка Србији. Најавио је и пробијање планине Будош, те би тиме из Никшића, за мање од једне уре, био у Бјелопавлићима – као и изградњу нове цаде Никшић – Плужине и позвао народ:

Мој мили народе!

Прошло је вријеме рајновања и долази модерно доба. Јевроиа иражи нови иуи, иуи мира и најреика!

Ми ћемо нашу милу Црну Гору брании радовима. Одложићемо наше свијеило оружје, наше славне јайатане, наше бјелокорце и црносајце, наше славне сабље иио нам је царска Русија даривала, наше московке и наше ћасере, а лаићемо се ирнокоја, ћускије и маља. Изирадићемо иуишеве и иовезаии удаљена мјестиа наше краљевине.

Сви који ирисану на добровољни рад имаће бесилаину државну храну и ио ири оброка на дан, од којих ће један биши варени ориз или суиа Граова са ивером сланине. (5)

А група два – качамак урмеиинови или елдовни, или љеб јечмени са скоруйом, кувана или иечена криола.

Кад се заврше радови сваки ће добиши иризницицу и диилому, а брииадири ће добиши на дар ћускију или маљ како ко одлучи ирема својему избору. (5–6).

У Драгићевом роману, међутим, није лако одредити на основу којих се критеријума диференцира писање управног говора курзивно или под наводницима. Немогућност те диференцијације односи се само на управни го-

вор у форми реплика дијалога или пак монолошки управни говор. Сигурно је једино да Драгић курзивни начин преношења управног говора користи у случајевима када се управним говором преноси колективно, односно неиндивидуализовано мишљење, као и мишљење чији је аутор непознат или безначајан за спомињање. У свим случајевима када туђи говор нема статус реплика дијалога или пак статус монолошког исказа, него се „цитирају” неки вандијалoшки и ванмонолошки искази или микротекстови – такав се туђи цитирани говор пише курзивно.

Модел управног говора остварује се у Драгићевом роману у великом броју варијаната.⁵ Друкчије речено, у конкретној реализацији управни говор као синтаксичка категорија реализује се у низу синтаксичко-стилистичких поткатегорија или модификација. Тако, на примјер, ако се у конструкцији управног говора укину само ортографски маркери говора лика (наводници или курзив), а остану и ауторска дидаскалија (конферанса) и говор лика, добија се *уведени слободни управни њовор*. Тај тип говора није риједак у Драгићевом роману, а при његовом навођењу подвлачењем ћемо истицати конферансу као критеријум „уведености”, тј. приписивања изреченог говора одређеном говорнику (лику), као нпр.:

(4) Ма не прође ни нећеља дана, ето ти другије хајдука. И они ломе врата и псују и пријете.

Јесу ли били цуксфири и шуцкори? Је ли био с њима онај шпијун!

Били су – кажујемо – и све су ђаволу дали и све однијели. (27–28);

Да је Марко дошо на вријеме, победили бисмо Турке на Косову, јел де ђеде? питаше Милутиц, кога од рођења звасмо Мујо. (32); Е, добро, дај вади то – рекли му – да видимо шта је! (95); Зато свакоме говори како је пошао да тражи коња. Отрго се, вели, с припона. (104); Тек кад одмакнемо у јелу, послјије десетак залогја, виче онај: Има ли ко љеба? Оће ли ко лоја? Оће ли ко сланине? (113) и сл.

У првом од наведених примјера конферанса и туђи говор нису у структурној реченичној вези. Конферанса је одвојена тачком од ортографски немаркираног управног говора, па се може говорити о текстуалном, а не реченичном, структурисању микродискурса управног говора. Зато се наведени примјер може тумачити и као примјер *неуведеној слободној управној њовора*, будући да је податак о говорнику дат у претходном тексту, који није компонента синтаксичке конструкције управног говора. Неуведени слободни управни говор карактерише одсуство како ортографских маркера уз туђи говор, тако и одсуство дидаскалије или конферансе као компоненте структуре управног говора. При навођењу примјера конструкције неуведеног слободног управног говора истицаћемо подвлачењем:

⁵ О ортографско-синтаксичким варијантама управног говора в. Ковачевић 2012:18–25.

(5) Нијесу се више ни жалили да немају соли и брашна, него су на питање да ли им нешто треба, одговарали некако неодређено, нејасно.

Ето, трпимо. Ето, како можемо, па шта ћемо. Немојте нам давати. Ризик је. Овђе свак свакоме бечи у брашњеник. (93–94)

Сад је одједном постао свјестан те чињенице да није запамтио своју мајку, да о њој нико ништа није причао. Боже, како је то имати мајку? Како се никад није сам сјетио?! (207);

И казали би још како су пресрели Грња са обравницом таина и питали га куд ће у то доба с толиким намирницама. А он, како је авизан, реко да носи косцима.

Окле косцима о Цару Костадину, кумим те Богом, у ово доба није ни око Скадра почела кошевина! Ће косе ти твоји косци?!

А он реко да ништа не зна. (95) и сл.

Драгић у истом микродискурсу често комбинује различите варијанте управног говора. Сљедећи је примјер показатељ интерференције унутар истог микродискурса конструкција управног говора (са конферансом и ортографски маркираним туђим говором) и конструкција слободног неуведеног говора, без навођења податка коме тај говор припада. Неуведени слободни управни говор заправо припада анонимном колективном говорнику, па се зато онај коме тај говор припада и не именује:

(6) Најпослије почеше хвалити бистијерну како је мајсторски сволтана и како је с доње стране утврђене и високим зидом осигурана. Није гора но да је Шваба градила, а кад Шваба нешто гради, то позна и онај ко никад никакве грађевине видио није.

Докле се једно момче од оније регрута издвоји набанду, па рече да ће сад на њу искочити.

Ће да искачиш, јуначе! Пјешке сте са Скадра – ни слане воде нијесте два дана, а зид је у висину колико и ти.

А он: „Смијете ли у зарок?“

Ма шта збориш, људски сине, шалиш ли се збиља?

Он одложи пушку и спрему, одступи корак-два, па се мало зањиха, па се одапе као да га избачи нека сила невиђена и као курјак скочи на парapat! Исправи се! (149).

У слободни, чак и уведени, управни говор Драгић зна укључити елементе неуправног говора, елементе што припадају „ауторском говору“, а нису у структури конферансе, као што је то случај са сљедећим микродискурсом слободног уведеног говора, у чијој је недидаскалијској структури, у структури туђег изреченог говора, уметнут везник „те“ као ауторска приповједачка компонента. Ријеч је заправо о интерференцији управног и неуправног говора:

(7) А у почетку су само поискавали: те набавите цукра, те дувана, те можете ли окле издријети кило кафе, метака, клинаца коњскије, свега су искали – до крмећије брњица, прећица за каишеве и војније чизама... (94).

Интерференција ауторског и управног говора најучљивија је у слушајевима када се у ауторски говор умећу *фрајментарни цийаџи*, који подразумијевају дословно наведени дио „туђег говора” маркиран наводницима или курзивом. Овај је тип мјешавине говора најелементарнији тип хибридне конструкције, као минималне компоненте хибридног језика:

(8) Бечки ћесар је уталумио Херцеговачку буну, добро поткупивши и црногорскога кнеза, а његовome сину, принцу Данилу, на једном сусрету у Бечу, отворио очи „пријатељским савјетом” који је исте ноћи дошао до Књаза (4); Они вјештији грабили су да умакну до Гвозда, гдје су се спасавали у кући Драшковића, код којих је вазда било да се огрију и наједу сланога сира и брашњаве кртоле, понеће зовиме и кумијер. (10); Тада је све те „своје витезове”, како их је од милоште звао, хтио да посини. (48–49); Да је млади принц ишта знао но „своме народу”, прозreo би рђаве намјере препреденога ћесара. (4); Ова одјећа је задуго била узор и норма, и такве чакшире су сви носили од дјецe до стараца, а ко би покушао „да се облачи по јевропски” тога су смјеста звали *ускојаћом*. (37); Зна он што они ишту изградњу „тога објекта” за који се највише залагао баш покојни Ферјанчић, јер је намјеравао да, баш у њоме објекту, дежурају Мусо и Туро и поваздан ослушкују сваку ријеч из кафане. (154) и сл.

Драгић се у роману *Кукавичија њилаг* врло ријетко користи најбеле-тристичкијом формом туђег говора – *слободним неуправним говором*. Слободни неуправни говор (в. Ковачевић 2012: 29–32) јавља се искључиво у прозном књижевном тексту и представља својеврсну мјешавину управног и неуправног говора. У њему „с апстрактно граматичке тачке гледишта говори аутор, док с тачке гледишта стварног смисла целог контекста – говори јунак” (Бахтин 1980: 164). У Драгићевом роману пронашли смо само један микродискурс слободног неуправног говора:

(9) Млади и вјешт комита, или ајдук, или одметник – познаје планину и умије да осматра.

Свеједно, понекад повјерује да је међу утварама: одједном оживе сјенке на мјесечини, прохода камење, а он се замисли и запита: Ко је он? Зашто улудо троши ноћи и днeви и стрeпи од непознате пушке и још горе, вреба незнанца у коме је невина жртва. (116).

Није нимало случајно што у Драгићевом роману готово да нема при-мјера слободног неуправног говора. Разлог је, без сумње, статус ауторског говора у Драгићевом роману. А слободни неуправни говор управо и јесте

интерферентно синтаксичко-стилистичко јединство ауторског и управног говора, односно, како би то М. Бахтин рекао, он представља „органиско и складно спајање туђег унутрашњег говора са ауторским контекстом” (Бахтин 1989: 79).

Надомјестак конструкцијама слободног неуправног говора свакако су хибридне конструкције што уједињују и ауторски говор са фрагментарним цитатом, и слободни управни говор (који припада Краљу), с тим да су све три компоненте укључене у структуру једне вишеструкосложене реченице. Први дио те реченице представља ауторски говор са фрагментарним цитатом („гледајући далеко”), на који се директно надовезује неуведени слободни управни говор (од прилога „докле”):

(10) Зато је, слутећи катастрофу и „гледајући далеко”, призвао Јована Пламенца и предочио му могући развој догађаја, те би било паметно да се направи формација која ће штитити упражњено мјесто пријестоља, докле се моји синови не предомисле, а ако они не шћену, биће неко од унука. Ако ли ни унуци не буду хтјели, опет ће се наћи неко да сједне на престо црногорски. (61)

Интересантно је да се први дио реченице с ауторским и други дио реченице с управним говором супротстављају према критеријуму (не)стандарднојезичности. У првом, ауторском дијелу нема ниједне нестандартнојезичке особине, док се у другом дијелу реченице, дијелу слободног управног говора, сусреће како дијалектизам („шћену”) тако и екавски облик исте лексеме која је у ауторском дијелу дата у ијекавском облику („престо” : „пријестоље”).

На основу структуре наведеног микродискурса могло би се закључити да се ауторски као нормативни говор код Драгића супротставља управном као већим или мањим дијелом ненормативном говору. Друкчије речено, могли бисмо очекивати да ће се ауторски књижевни говор прије свега остваривати у дидаскалијама (конферансама) уз управни говор, без обзира да ли су те дидаскалије дио синтаксичке конструкције управног говора, или саме представљају интерјунктурну микротекстуалну јединицу. Међутим, то код Драгића најчешће није случај. Дидаскалија, која по дефиницији треба да представља ауторски говор, неријетко је у својој нестандартнојезичности, најчешће препознатљивој по дијалектизмима (које ћемо у оквиру конферансе при навођењу примјера истицати подвлачењем) подударна са управним као цитираним туђим говором, као нпр.:

(11) Но, како Шпиро помене ћошак, одма се огласе Мусо и Туро: „Зборисмо ли ти да подигнеш пољски нужник!” (154); У кафани се вазда у ово доба, око поднева, окупљају селаци и размјењују вијести. А уторак је посебно био богат догађајима, све се накарикало једно на друго. Дошо Шоле из Кулаве и каже да су код њих још прошле неђеље извадили кумпијер: „А код вас”, протури кроза смијех, „чини ми се још ћета!”(150);

Бабу Јаглику чупају за косу и с њом омаују. Оће у упрет да је гурну.
„Јеси ли ти она што си крила комите Влада Змајевића и проклињала Швабу, и зборила да ће им црни петак доћи?... Ево дошо је, кучко стара!... Ми смо ослободиоци, ми ћемо вам врати Краља!” (26) и сл.

Ако се за критеријум ауторског говора узме његова стандарднојезичност илити нормативност, онда се може закључити да се у наративном дијелу готово цијелог романа не може пронаћи ниједан микродискурс, а камоли макродискурс са ауторским говором препознатљивим по критерију нормативности. Ауторски као потпуно нормативни говор у Драгићевом роману сусреће се готово искључиво у дескриптивним дискурсима, на примјер у описима природе, или портретисања појединих ликова, као нпр:

(12) Хиљадама година круниле су се литице, сасипале и дробиле мимо стругове те су их даље мљели ледници и дробиле студени, а потом пржило сунце. Сад је тако приготовљен шодер довлачен на цаду, те ондје набијан маљевима и посебним алаткама.

Забиле се цада као чудо у дивљини. (7–8);

Ондје су, на билијарском столу, бројане и пребројаване, а посебно је опет државна каса била гдје је одвајан новац за плаћање перјаника и чиновника државних, учитеља, попова и дјеловођа. Црквена каса је била по банди, али је и држава једним дијелом морала припомоћи. (55);

А у сумрак је вјешт посматрач могао запазити лебдећа руна мрака, облачке или повјесма – свеједно. И све те лебдеће грудве тежиле су да се окупе и сједине око бунара у велики црни облак. Ту су се некако могле осјетити све тајне издалека, из цијелога свијета. (14);

И тада би, кад би таква депеша стигла, књаз одахнуо и на његовоме лицу би се јавио блажени израз задовољства, а пред њим су се отварале одаје Марпургових ризница.

Но, на његовоме лицу је све теже било уочити икакве трагове радости. Одељало, са све јаснијим печатима калајних нијанси, толико је отромавило и отромбољило, да је само собом призивало слику пропасти и варљивости свих људских блага на земљи. Јер је то лице било пресито, уморно и безнадежно. Оно се толико изобличило свакаким лажима, да се претворило у истрошену образину која више није у стању разликовати свјетлост од таме, нити се одазвати радости, нити је препознати. Оно је примило једну непромјењиву форму, коначан изглед краја и смрти. Те очи које су утекле у главу имале су већ готов опис дат седамдесет година раније из пера генијалног витеза ловћенскога: *Куд ће више бруке од сѣаросѣи; ноје клону, а очи изгају, узблуги се мозак у шиквини, њоћейињи чело намришѣено...* Оновидец је, надахнут милошћу божијом, читао судбе нерођених људи. (44–45) и сл.

Ови и овакви дескриптивни микродискурси писани књижевним (стандардним) језиком ненатруњеним дијалектизмима пропламсаји су што упућују на то да се у роману погдјегдје може препознати и аутор са својим, књижевним језиком неподударним језику било ког лика. Дискурси чистог ауторског језика, међутим, врло су ријетки. Чак и кад се помисли да пред собом имамо дужи дискурс ауторског језика изненади нас да он у инхоативном и финитивном дијелу има исту лексему једном у стандарднојезичкој, а други пут у дијалекатској форми, као нпр.:

(13) И сам је задовољан што је бројна фамеља збринута и, што је најважније, да су милиони дуката на сигурном код лихвара Марпурга у Трсту. [...] Краљ није могао осигурати сву фамилију, но је именовано људе, секретаре, помоћнике, управнике, али су и они старили и бивали заборавни. (43–45).

Најчешће се у роману ауторски говор поистовјећује с нараторским говором. Аутор, наиме, уступа пред именованим или неименованим наратором, чији је говор прожет дијалектизмима, што је недвосмислен показатељ немогућности његовог поистовјећења са ауторским говором. Томе су добар примјер дескриптивни микродискурси прожети дијалектизмима, што заправо значи да су дати из перспективе наратора-неаутора, као нпр.:

(14) Понекад су путници свраћали само да се презују и да оставе обућу под стревом или под каквом ламом док се врну из Никшића. Пристизали су од Шаранаца и Језера, и цијелога Дробњака: од Буковице и Тимара, с Малинска и са Струга, из Тушиње, од Семоља, Лукавице, Лоле, Сињавине, Штирнога дола и Јаворја. Од цијеле Горње Мораче и Ускока – врвило је. (11);

Заборави се она прича како Јевропа оће мир и напредак, па опет поче пребројавање регрута и попис чета и баталиона. Настаде у то доба она тужна попијевка: *Гора жуџи, гора жуџи – одоше рејруџи...*

Највећа, најбројнија, а по командиру и најславнија – Бјелопавлићка бригада, би спремна и готова, у пуној формацији и потпуној ратној спреми, да крене и да га за нећељу дана врати под српску заставу, па се готова три мјесеца прије планираног удара на Скадар заљуља пут Подгорице. (11)

Као да се особине управног говора ирадијацијски шире на ауторске дискурсе, јер долази до ујединачавања особина туђег и ауторског говора, у корист туђег, јер аутор приповиједа говором лика. Дobar и готово парадигматичан примјер јесу сљедећа два дискурса. У првом након управног говора што га изговара Краљ слиједи ауторски говор по дијалекатским особинама подударан управном. Писцу је очито био циљ да прекидом управног говора не прекине краљево „освјетљење” догађаја. Друкчије речено, аутор говори у име краља, односно експлицирањем краљевог унутрашњег говора. Супрот-

ставља се само тип говора, али се не мијењају његове ни лексичке ни стилистичке карактеристике.

(15) Сад се Краљ бринуо и све чешће зијевао гласно и спорије варио исте оне оброке какве је као млад вук јео прије Херцеговачке буне, а богме и доцније – све док је одлучио да се прогласи Краљем.

„Ова ђеца неће круну! Има ли више пропасти!?” говорио је за ручком. „Ако они неће, има ко оће. Има овај Зоркин мали, Александар. Исти ја! Он оће ако ви нећете. Па нека Карађорђевићи узму све. А наша је круна старија барем двије стотине година.”

Онда је случај препустио шћерима, да оне у Русији виде са звјездочацима и гатарима, а њему је најважније да су ђеца изишла на свој пут. Сплеле су се са чудацима из Сибирије, који погађају у будућност, по звјездама и сновима толкују и читају људске судбине. Они су најавили долазак црвене звјезде која ће потаманити све цареве, па ако је то истина, како ће Краљ једне мале земље опстати. Па су се, услед тијех гласина, може бити и ђеца уплашила и од круне одскочила. (43)

Наредни примјер мало је другачије структурисан мада реперезентује исту особину хибридности. Писац првом реченицом наглашава да је рич о Шалотином „сјећању у Невидјорки”. Зато аутор сјећање Шалотино и не даје ауторским књижевним говором него га презентује онако како би тај говор изгледао да га Шалота изговара. Друкчије речено, ауторски говор дат је као Шалотин говор, са нестандарднојезичким, дијалекатским особености-ма што карактеришу готово свако Шалотино оглашавање у роману. Те ћемо нестандарднојезичке особености Шалотиног као ауторског говора истицати подвлачењем:

(15а) Свега се овога у Навидјорки сјећао Шалета. Још боље је упамтио кад је оца утегао трамболосом, ставио у седло и оћерао у Никшић докторима. Тога дана се Вуксан скотрљао у огањ, а Кајица занијеммо, а о тој несрећи отац не знаваше ништа.

И није више прозборио. Све трагом јечао је отац из седла и није хтио чути да га на носила ставе. Све трагом моје крви и наћи ћеш. Али нијесу нашли човјека с ножем у окрвављеној руци.

Било је то комаг раније. Још је Крсто нежењен био. Тек кад смо друге године били на Цетињу, срео је ђевојку од Петровића. Чим је рекла да је од Петровића, с Његуша, Крсту је било све потаман. Било је то много прије оних радова и комаг прије но се кренуло на Скадар.

И Грња бијаше још мали.

Најприје брдина и побилџима, ђе бијаше доста сунца и свјетлости и плавога неба на све стране, а послѣје се сурвасмо у кањоне и Платије испод неких мокрих и сурих греда низ које лију мутне воде.

Одлазећи у болницу, не мишљаше оће ли се вратити. Оће ли претећи. Само да је да га прође несносна жеђ и да га мине осјећање како му утроба сама незауостаљиво излази. Да легне наузнак, а да то не буде на носилима.

Пред њим су се одмотавала клупка неразговоријетних снова. Није у њима било ни почетка ни краја. (29)

У цијелом роману на макродискурсном плану тако и нема ауторског говора. И кад има функцију ауторског говора, тај је говор по својим особинама неауторски, дат из језичке перспективе некога лика, односно језички дат као туђи говор. А припадност туђем говору прије свега је препознатљива по присуству бројних фонетских и лексичких дијалектизама. Неће, међутим, писац да тај контекстуално предодређени ауторски говор језички потпуно препусти нараторско-неауторском. Е да би показао да дати микро или макродискурси структурно имају функцију ауторског говора, он ће у тим дискурсима употребљавати и језичке особине својствене само ауторском, али не и туђем говору, говору лика. То се види и у претходном (15а) примјеру у коме се употребом појединих лексема врши отклон од дијалекатског, јер су лексема у датом облику (нпр. лексема „хти”, или лексема „сјећао” и „осјећање”) не постоје у новоштокавском дијалекту него само у књижевном језику, а њихово уметање у нараторски помишљени говор експлицитно упућује на то да је дати говор структурно (па ето и по употреби појединих „контрадијалекатских” особина) ауторски.

А Драгићево уметање облика књижевног језика у цитирани управни говор, облика непознатих дијалекту којим говори лик, неријетко је врло тешко објаснити. То се посебно односи на а) употребу лексема са гласом *x* које се с тим гласом не сусрећу у новоштокавском дијалекту, или пак мијешање облика исте лексеме са и без гласа *x* у говору истога лика, и на б) употребу књижевних, новоштокавском говору не само несвојствених него и непознатих облика потенцијала (*бих*, *бисмо*, *бисте*), што потврђују сљедећи примјери:

(16) „Не бих ја доље, у ваш крај, мого издурати ни неђељу дана”. (150); „Е нећеш ти само маслиново уље и смокава, а Башовић би скорупа и пршуте и вина и лако би било комитовати кад бисмо само ишли у набавке” (87); „Да сам икад раније оволико пара у рукама држа, никад се не бих у комите одметнуо”. (87); „Ја не бих вјерово рођеној мајци да устане из гроба, ни оцу, да се дигне испод земље” (109); „Најрадије бих да нам нико ништа не оставља” (109); „... тумарамо с краја у крај – не бисмо ли јој [Црној Гори] повратили Краља и част” (110); „Богами, заклео бих се, ови пуне сваки”, додаје Миљанић (110); „И ја би радије гулио кору липову но што би тако од те цркавице што отесмо оној удовици из Сировца” (111); „Чим се пробудимо и отворимо очи, одмах смо гладни. Премрзли под јелама тражимо ђе бисмо какав конак нашли, ђе бисмо код јатака отишли, који би нам прихватио млаке воде и цијећа...” (114); „Е, знао сам ја, још у Гаети, кад сам

те оно пита за вапор којим бих до стрица у Америку мога стићи...” (131); „Ено, чини ми се, онамо испод Осоја, неко иде. Рекао бих да носи жандарску кабаницу” (133); „Е, да нијесам уморан, да ме није освојио сан, бих га слатко излемо, али неће бити доцкан ни кад се пробудим” (134); „...и радо бих се мијењо с њим” (135); „Да сам ишта знао, ја би се први сакрио” (142); „А што се вас тиче, сјутра би је [кафану] затворио” (154); „А сјутра би је затворио кад бисте ми ви били једини гости” (155); Дуго су хвалили глијето једнога од најчувенијих Лошовића (...) Па њиховој хвали никад није било краја (...). Није се њиховој фали могло доскочити: хвалили су будњење, јарам маљицу. (163); „Би ја сјутра, кад би имо окле, и кад би која шћела!” (165) и сл.

Наведени примјери показују да Драгић алтернативно употребљава и облике лексема с гласом *x* и без њега (као нпр. њиховој *хвали* и њиховој *фали*) као и дијалекатске и стандарднојезичке облике потенцијала (нпр. ја *би се сакрио* / ја *би љулио* кору / ја *би затворио* / ја *би имо* – *заклео бих се* / ја *бих рекао* / ја *бих се сакрио*). Врло су интересантни примјери хибридног облика потенцијала, глагол *биџи* је употријебљен у стандарднојезичкој форми непознатој дијалекту, а пунозначни глагол у контрахираној дијалекатској форми (нпр.: *бих моџо* издурати; *мијењо бих се* с њим; ја *бих* га *излемо*; ја *бих моџа* стићи; *не бих вјерово* и сл.). Ту су и књижевни облици првог и другог лица множине потенцијала (с глаголом *биџи* у форми *бисмо* и *бисџе*), непознати дијалекту (нпр.: *не бисмо ли љовраџили*; *бисмо наџили*; *бисмо иџили*; *бисмо оџиџили*; ви *бисџе били* и сл.). Врло је тешко пронаћи разлоге који оправдавају употребу дијалекту страних облика како лексема с гласом *x*, тако и дијалекатски непознатих облика потенцијала с морфолошки неуникатним обликом (*би*) глагола *биџи*. У питању је очито пишчева небудност, односно пишчево језичко-стилско „исклизнуће”, чему се и не треба чудити ако се зна на колико је планова морао проводити процесе пререгистрације народног или дијалектатског језика у специфични језик књижевности. Цијели текст романа Драгићевог може се подвести под *хибридни језик*, језик чија је подлога дијалекат а чији је резултат језик књижевности као својеврсни језички надидиом готово са статусом језика *sui generis*. А принципу хибридности одговарају и наведени стилско-језички непримјерени облици потенцијала или лексема с гласом *x*, само што се, за разлику од других типова језичких хибридних коинструкција, ове тешко може оправдати умјетничким стилско-језичким ефектом.

И да закључимо. У српској књижевности роман *Кукавичја џилаг* Лабу-да Драгића, посматран с језичко-стилске стране, своју јединственост захваљује стилском поступку пререгистрације, односно специфичним поступцима пререгистрације. Та уникатност огледа се прије свега у томе што основ пререгистрација не чине различити функционални стилови или жанрови, него један једини – (раз)говорни функционални стил с новоштокавским дијалектом као основицом. Дијалекат је преведен у језик књижевности ра-

зличитим поступцима пререгистрације, који за резултат увијек имају хибри-дизацију језика, препознатљиву готово код језичких јединица свих нивоа (фонетског, морфолошког, лексичког, синтаксичког и текстолингвистичког). У резултату те готово тоталне пререгистрације Драгић је написао наратоло-шки готово уникатан роман: роман без ауторског говора. Односно: роман само с различито структурираним типовима туђег говора, унутар којих се тек назире обриси ауторског говора, језички препознатљивог у малобројним, по правилу дескриптивним, микродискурсима. А дескриптивни микродискурси и нису иманентни наратолошком тексту, они су му само комплементарни.

ИЗВОР

Лабуд Драгић, *Кукавичја њилаг*, Београд: СКЗ, Коло CVIII, Књига 728, 2016.

ЛИТЕРАТУРА

Бабић (2016): Душко Бабић, Горки талог историје, предговор књизи Лабуда Драгића *Кукавичја њилаг*, Београд: СКЗ, Коло CVIII, Књига 728, VII–XXV.

Бахтин (1980): Mihail Bahtin, *Marksizam i filozofija jezika*, Beograd: Nolit.

Бахтин (1989): Mihail Bahtin, *O romanu*, Beograd: Nolit.

Бели Марковић (2015): Радован Бели Марковић, *Пушњикова циљана*, Београд: СКЗ, Коло CVII, Књига 722.

Картер, Неш (1990): Ronald Carter, Walter Nash, *Seeing Through Language*, Oxford: Blackwell.

Ковачевић (2012): Милош Ковачевић, О граматичко-стилистичком терминосистему туђег говора, *Српски језик*, XVII, Београд, 13–38.

Ковачевић (2015): Стилематичност реченице Радована Белог Марковића у збирци прича „Живчана јапија”, *Стил и језик српских њисаца*, Београд: Завод за уџбенике, библ. „Тумачења књижевности”, 121–182.

Ковачевић (2016): Милош Ковачевић, Поступци стилске пререгистрације у Тохолевим приповијеткама, предговор књизи Мирослава Тохоља *Врсиа која изумире: изабране њриповијетке*, Пале: Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета”, Просвјетино књижевно коло 12, књ. 33, 5–32.

Ковачевић (2016): Милош Ковачевић, Књижевни језик и језик књижевности, *Српски језик њод луйом науке*, Београд: Завод за уџбенике, 45–67.

Несторовић, Лакићевић (ред.) (2016): *Анањномија романа „Пушњикова циљана” Радована Белој Марковића*, уредници Биљана Несторовић, Драган Лакићевић, Лајковац: Градска библиотека Лајковац, Београд: Српска књижевна задруга.

Miloš M. Kovačević

Faculty of Philology in Belgrade

Faculty of Philology and Arts in Kragujevac

SPECIFIC PROCEDURES OF RE-REGISTRATION IN LABUD DRAGIĆ'S NOVEL *KUKAVIČJA PILAD*

Summary: The paper deals with the analysis of Labud Dragić's novel *Kukavičja pilad* from the point of view of re-registration as a stylistic device. The notion of re-registration represents the adjustment of non-literary language registers (scientific, casual, administrative, journalistic) and/or their substyles and genres to the artistic and esthetic function of a literary work. In Dragić's novel the re-registration is reduced to transforming the casual register into the literary one, i.e. to the use of casual style as an integral part of literary language in a literary work. The paper gives an overview of narratological procedures of re-registration of the casual, dialectal language into the literary one.

Re-registration can be found in almost all contemporary fiction texts. However, in Dragić's novel, instead of many different registers and genres, only one is subject to re-registration – the casual register, based on the Neo-Shtokavian dialect. The dialect is transformed into the literary language with the use of different re-registration procedures, which always result in hybridization of language, at all levels (phonetic, morphological, lexical, syntactic and textual). As a result of an almost complete re-registration, Dragić wrote an almost unique novel: a novel without any author's speech, i.e. a novel with differently structured types of characters' speech, in which the author's words are only vaguely present, in a few, mostly descriptive, micro-discourses.

Key words: Labud Dragić, stylistics, re-registration, casual language register, dialect, literary register, hybrid language.